

Яценко Таміла Олексіївна,
доктор педагогічних наук,
головний науковий співробітник
відділу навчання української мови та літератури
Інституту педагогіки НАПН України, м. Київ

ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ У РЕАЛІЯХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Модифікація знаннєвої моделі шкільної літературної освіти на компетентнісну, що унормовано в концепції «Нова українська школа» (2016) та Державному стандарті базової середньої освіти (2020), посилює тенденцію реалізації культурологічного підходу до вивчення літератури. Так, у чинних програмах із *української літератури та інтегрованого курсу літератур (української та зарубіжної) для 5–6 класів НУШ* компетентнісний потенціал цих навчальних предметів визначається як можливість формування в учнів-підлітків *ключової культурної компетентності*, що передбачає «...розширення культурно-пізнавальних інтересів, збагачення емоційно-чуттєвого досвіду та естетичних смаків учнів...» [1; 3].

На предметному рівні *культурну компетентність* трактуємо як здатність учня-читача до осмислення світової й національної культурної спадщини, розуміння художньої літератури як невід'ємної частини світової культури, її специфіки як мистецтва слова, розгляду літературного твору як тексту культури, його осмислення у культурно-мистецькому контексті, усвідомлення соціокультурної значущості художньої літератури, а також активне використання культурних еталонів і цінностей у повсякденній взаємодії з оточуючими.

Відтак у реаліях НУШ актуалізуються пошуки результативних чинників культурологічного підходу, одним із яких є підготовка інноваційного програмового і навчального забезпечення шкільного курсу літератури.

Дієвим чинником реалізації культурологічного підходу та формування *культурної компетентності* учнів-підлітків є дидактико-методичний потенціал підручників для НУШ – «Українська література. 5 клас» та «Література (українська та зарубіжна)» (гриф «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України», наказ МОН України № 140 від 8 лютого 2022 р.), що підготовлені в Інституті педагогіки НАПН України [2; 4]. Так, пізнавальна і доступна для п'ятикласників навчальна інформація їх наскрізної рубрики «У колі мистецтв» про національні та зарубіжні культурні надбання (репродукції художніх полотен, фото скульптурних, архітектурних пам'яток, короткий аналіз художніх полотен і музичних творів тощо) допомагає глибокому осмисленню ідейно-художнього змісту літературного твору, формуванню вмінь проводити мистецькі паралелі в процесі його вивчення. Наприклад, у процесі опрацювання вступної навчальної теми про значущість читання і книг у житті людини акцентується на важливості й інших видів мистецтва. «Серед них – музика, живопис, скульптура, архітектура, театр, кіно та інші. Та головне, що об'єднує справжні твори мистецтва різних видів, – це їхня мистецька цінність, пізнавальне, виховне, естетичне значення, яке вони мають для людей» [2; 8].

Розвитку в учнів інтересу до культурних і мистецьких здобутків, вихованню шанобливого ставлення до культурних традицій українців чи інших народів, а також здатності до емоційних переживань, уміння виявляти ціннісне ставлення до різних видів мистецтва сприяє система запитань до рубрики «У колі мистецтв» у підручнику інтегрованого курсу літератур. Наприклад, «Розглянь картини, де зображено дітей, які читають книги? Що, на твою думку, спільного між полотнами французького художника кінця XIX – початку XX ст. О. Ренуара, української художниці середини XX ст. Т. Яблонської та творами сучасних митця/мисткині – української художниці Є. Гапчинської та

американського художника Дж. Дейлі? Який висновок про значення книги в житті дітей різних епох ти можеш зробити?»[4, с. 8].

Формуванню в учнів-читачів здатності розуміти і цінувати творчі способи вираження та передачі ідей у багатоманітних культурах через різні види мистецтва, що є в основі культурної компетентності, сприяють завдання репродуктивного та пошукового характеру, подані в підручнику української літератури. Як-от у процесі вивчення казки Лесі Українки «Лелія»: «Розглянь картину К. Білокур «Квіти за тином». Поділися своїми враженнями про цей твір зі своїми однокласниками/однокласницями. Знайди в тексті казки «Лелія» опис грядочки з квітками Мар'яни. Чи нагадує тобі опис цих квітів зображення на картині художниці? Чим саме? Зверни увагу на виразність білого кольору в тексті казки та на полотні» [2, с. 58].

Про синтез мистецтв йдеться в навчальному матеріалі означеного підручника до літературної казки «Чотири сестри» В. Шевчука: «Мотив зміни пір року є традиційним у різних видах мистецтва. Ти вже переконалась/переконався у цьому, читаючи літературну казку Валерія Шевчука, слухаючи музику Антоніо Вівальді, переглядаючи ілюстрації Ольги Рубіної та картину «Пробудження» Ольги Ковтун» [2, с. 68].

Завдання з урахуванням міжмистецької взаємодії також передбачено в підручнику української літератури у процесі текстуального вивчення оповідання М. Вінграновського «Гусенятко»: «Яку пору року змальовує П. Нілус на картині «Поле з гусями»? Порівняй зображену художником природу з описаною в оповіданні М. Вінграновського «Гусенятко». Які кольори у змалюванні природи переважають в літературному творі, а які – на картині? Який настрій відтворюють художник і письменник?» [2, с. 160].

Рубрика «Читай і досліджуй!», дидактична сутність якої полягає у виконанні п'ятикласниками творчих завдань, підготовці індивідуальних чи групових читацьких проєктів, зокрема й культурологічної спрямованості. Як-от, у підручнику інтегрованого курсу літератур для закріплення знань про легенди українського народу учням запропоновано підготувати самостійний

або груповий підготувати презентацію про символічне значення орнаментів на писанках, рушниках чи сорочках про те, якими були традиційні українські обереги. Для виконання цього дослідження рекомендується скористатися фондом власної чи шкільної бібліотеки або ж зісканувати QR-код і ознайомитися з книжкою С. Плачинди «Міфи й легенди стародавньої України» [4, с. 171].

Рубрика «Читацьке дозвілля» також має виразне культурологічне спрямування. Її зміст спрямовує юних читачів до перегляду мультфільмів, екранізацій літературних творів, прослуховування музики, віртуального відвідування музеїв, картинних галерей тощо. Такий вид діяльності не лише сприятиме організації дозвілля п'ятикласникам, а є одним із варіантів поглибленого розуміння художніх творів, що вивчаються текстуально. Наприклад, у підручнику інтегрованого курсу літератури для узагальнення здобутих предметних знань про казку Лесі Українки «Лелія» запропоновано ознайомитися з картинами К. Білокур та К. Волтера, на яких зображено квіти, а також насолодитися чудовою музикою та довершеним мистецтвом класичного танцю, перейшовши за означеним покликанням для перегляду «Вальсу квітів» – фрагмент балету П. Чайковського «Лускунчик» у виконанні артистів Національної опери України ім. Т. Г. Шевченка [4, с. 146].

Вивчення кожної навчальної теми передбачає не тільки роботу з художнім чи навчальним текстом, а й з ілюстративним матеріалом. Ілюстрації чи фото репродукції картин обов'язково доповнюються запитаннями і завданнями, що спонукають учнів пояснювати, обґрунтовувати свої думки. Так, на уроках інтегрованого курсу літератур для поглибленого розуміння оповідання Е. Сетона-Томпсона «Снап» запропоновано такі завдання: «Розглянь ілюстрацію Е. Сетона-Томпсона до оповідання «Снап». Порівняй її із фотографією бультер'єра, яку ти побачив/побачила під час читання твору. Зверни увагу на те, наскільки точно письменник передає зовнішність і характер цієї породи собак і в тексті оповідання, і на малюнку. Розкажи про враження,

які справила на тебе картина Е. Сетона-Томпсона «Сплячий вовк» [4, с. 22 (ч. II)].

Отже, зміст і структура підручників української літератури та інтегрованого курсу літератур (української та зарубіжної) авторського колективу Інституту педагогіки НАПН України засвідчують реалізацію культурологічного підходу до вивчення літератури в реаліях Нової української школи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ І ЛІТЕРАТУРИ

1. Українська література. 5–6 класи: модельна навчальна програма; за наук. ред. Т. О. Яценко. Київ: Педагогічна думка, 2021. 64 с. URL: <http://lib.iitta.gov.ua/729538/>
2. Яценко Т. О., Пахаренко В. І., Тригуб І. А., Слижук О. А. Література (українська та зарубіжна): підручник для 5 класу закладів загальної середньої освіти. Київ: Видавничий дім «Освіта», 2022. Ч. 1.; Ч. 2. URL: <https://ru.calameo.com/read/006191963936270152108>
3. Яценко Т. О., Тригуб І. А. Література (інтегрований курс української і зарубіжної). 5–6 класи: модельна навчальна програма. Київ: Педагогічна думка, 2021. 62 с. URL: <http://lib.iitta.gov.ua/729539/>
5. Яценко Т. О., Пахаренко В. І., Слижук О. А. Українська література: підруч. для 5 кл. закл. заг. серед. освіти. Київ: Видавничий дім «Освіта». URL: <https://ru.calameo.com/read/0061919638390f0c06f9f>